

končno v besedah za železo, glasbene instrumente in vrstah kruha, medtem abstrakcij ne najdemo. — Zgodovino hetitske prestolnice Hattuše (*Hattušaš*) je orisal Kurt Bittel, mož, ki je 30 let uspešno vodil tamkajšnja izkopavanja. Po njegovem mnenju je bilo mesto poseljeno od halkolitika naprej. V naslednjem obdobju so tam delovali asirski trgovci. Takrat je Anitta, kralj mesta Kuššar, Hattušo razdejal, kakor sam poroča v svojem dolgem poročilu. Za časa stare hetitske države se mesto obnovi kot nova hetitska prestolnica. Največji pa je njegov obseg, ko Hetitska postane v novi državi velesila. O tem pričajo sledovi petih monumentalnih templjev, večjih hiš, dobro urejena kanalizacija in tlakovane ceste (169). Vso to veličino je uničil požar, ki so ga zanetili ali »pomorski narodi« ali Kaškejci ali Frigijci. Zanimive so Bittelove domneve o nadaljnji usodi Hattuše, nekako v 9. stoletju — Geslo Hatti, ki v klasični hetitsčini včasih označuje hetitsko državo včasih pa njeno prestolnico, pozneje pomeni predvsem kakih deset malih mestnih držav — največje je bilo mesto Kargamiš — v Severni Siriji. Te državnice niso nikoli težile, da bi se združile v enotno državo. Napisani njihovih vladarjev so pisani v hetitskih hieroglifih in v posebni hieroglifski hetitsčini. Kot hatijske državnice so jih imenovali le tujci, Asirci in Urartejci; besedo pa so uporabljali tudi Babilonci, označujoč s tem Sirijo in Palestino (155). Sargon II. je l. 720 osvojil Hamath, l. 717 Kargamiš, l. 708 pa zadnjo državico Kummuh. Zato je beseda Hatti pomenila ozemlje južne Sirije, Fenicije in Palestine (152). — Geslo »Hattin« (morda Pattin) je bilo ime ene »hatijskih mestnih držav ob dolnjem Orontu«. Uničil jo je Tiglatpilezar III. leta 739 (J. D. Hawkins, 161 s.) — Po hetitski prestolnici so se imenovali tudi trije vladarji »Hattušiliš« I., II. in III.; obravnava jih H. Otten (173—175). — Geslo »Haššum«, mesto, ki ga omenjajo napisi iz stare države, je obdelal H. G. Güterbock (137). Kje je mesto ležalo, še ni dognano. Geslo o »umivanju rok« je prispeval angleški asiriolog W. G. Lambert (97 s.). Za to dejanje so poleg higienskih nagibov odločali predvsem verski, ki pogosto zahtevajo »umite roke«. Med domačimi pripomočki so naštet izrazi za »milo«, »hišo in posodo za umivanje rok«, vendar ostane spričo redkobesednih virov marsikaj negotovo.

S kratkimi gesli se RLA spominja tudi pokojnih zaslužnih asiriologov. Čeprav se naše poročilo mora iz prostornih razlogov omejevati na omenjanje najbolj značilnih gesel, upam, da je v bralcu vzbudilo vtis o vsestranski poglobitvi asirioloških študij, obenem pa tudi o izrednem naraščanju interesentov. Sklepam z željo, da se izdajanje v sedanjem tempu nadaljuje.

Viktor Korošec

Metzger, Henri: »Anatolia II« First millenium B. C. to the end of the Roman period. London, Barrie & Rockliff: The Cresset Press 1969. 254 str., 33 barvnih in 13 črnobelih ilustracij na tabelah, kronološka tabela, zemljevid. 8°.

Anatolija, Grki so jo imenovali »dežela vzhajajočega sonca«, v toku zgodovine ni bila zaključena in enotna kulturna celota, kot npr. Egipt. Raziskovanje anatolskih kultur je pokazalo, da se je na področju Anatolije zvrstila pisana, vrsta ljudstev in kultur, dostikrat popolnoma različnih. Anatolija je naraven most med Azijo in Evropo, preko nje so šli vplivi Orienta na Evropo, od tam pa so prodirali razni narodi proti vabljivo bogatim deželam Starega vzhoda.

Anatolija II. obsega dobo od propada hetitske države ca. 1200 pr. n. e. pa do konca rimske države in je nadaljevanje Anatolije I.

Avtor, profesor na univerzi v Lyonu, je delo razdelil na tri dele. Prvi opisuje kulture in države, ki so nastale v Anatoliji v času do perzijske osvojitve, drugi svet grških kolonij in njihovega kulturnega vpliva, tretji pa dobo ves Stari vzhod obsegajočega helenizma in rimsko dobo. Pri obravnavanju posameznih kultur dosledno uporablja naslednjo shemo: zgodovina kulture oz. države v kateri se je kultura razvila, zgodovina raziskovanj, problematika in pomen novejših odkritij.

1. »The discovery and definition of native civilization.« (Odkritje in značilnosti domačih kultur.)

Prvo poglavje opisuje kulturo države Urartu s središčem ob jezeru Van. Več stoletij je bila nevaren tekmeec Asircev. Raziskave so se pričele že l. 1880, razmahnile pa so se šele v povojni dobi. Odkrile so kulturo, ki je vplivala daleč preko meja vzhodne Anatolije. Bronasti izdelki urartejskih obrtnikov (kotlički, kipci) so bili najdeni po vsej Anatoliji (npr. Gordion), v Grčiji (Delfi, Olimpija), na Samosu, na Kreti, v etruščanskih grobovih 7. stol. Urartejska umetnost je vplivala na grško v času t. i. orientalizirajočega stila in preko nje tudi na ostale evropske kulture.

Drugo poglavje opisuje kulturo malih hetitskih držav severne Sirije. Te države so ostanki nekdanjega velikega hetitskega imperija, ki je propadel ca. 1200 pr. n. e. Do konca 8. stol. pa so se uspešno upirale asirskim vojskam. Kulturno so sicer dediči velike hetitske države, niso pa se mogle izogniti kulturnim vplivom Sirije, Fenicije in Mezopotamije. Največ originalnosti so ohranile v plastiki in v arhitekturi, ki se razlikuje od mezopotamske, kot tudi od ostale anatolske.

Tretje poglavje opisuje zgodovino in kulturo Frigije, države, ki je nastala v osrednji Anatoliji, na ruševinah hetitske države Frigijci, indoevropski narod, so prišli v Anatolijo ca. 1200 pr. n. e., po padcu Miken, Troje in propadu hetitske države. Poleg grških jih omenjajo tudi asirski viri (kralj Mida). Osnovni problem pri preučevanju frigijske kulture je, ali je samostojna ali se je razvila pod grškim vplivom. Novejša izkopavanja (Gordion, Pazarli, City of Midas, Düver, itd.) so pokazala, da so Frigijci sicer pridno zbirali grške in urartejske predmete, so pa tudi sami razvili originalno obrt. Proizvode te obrti najdemo na številnih grških najdiščih. Zanimivo je, da v Frigiji najdemo manj grških izdelkov, kot v Grčiji frigijskih.

Četrto poglavje obravnava Likijo in Lidijo. Obe deželi sta bili pod močnim grškim vplivom. Likija malo manj in izkopavanja v Xanthosu kažejo, da je v svoji umetnosti ohranila še dosti predgrških elementov.

II. »The discovery of the Greek colonial World and the period of Persian domination.« (Svet grških kolonij in perzijska doba.)

Prvi del (I.) je obravnaval t. i. »temno obdobje«, za katero imamo le malo virov, tako arheoloških, kot zgodovinskih. Ta doba sega od 11. do 8. stol. Drugi del obravnava grško kulturo v Anatoliji. Še vedno ne moremo točno ugotoviti, kdaj so se Grki pričeli naseljevati v Anatoliji. Prva kolonizacija je bila v času mikenske kulture. Z njenim propadom je prenehala tudi kolonizacija. Druga se je pričela nekje konec 9. stol. pr. n. e. in do ca. 650. je bila kolonizirana maloazijska obala. Obenem je grška kultura močno vplivala na domače kulture.

Perzijska osvojitve na grecizirano Malo Azijo ni pravzaprav nič vplivala. Perzijsko kulturo so gojili Perzijci na satrapovem dvoru, ljudstvu pa je ostala tuja.

III. »The discovery of hellenistic and roman world.« (Helenistični in rimski svet.)

V helenistični dobi je postala grška kultura univerzalna kultura vzhodne Sredozemlja. V procesu vsesplošne grecizacije je samostojno in originalno sodelovala tudi Anatolija. Tu je nastala Hippodamova urbanistična šola, tudi plastika kaže samostojnost (npr. veliki oltar v Pergamonu, skulpture na Nemrud Dagu).

Zanimivo pa je, da grozi arheologiji helenistične dobe v Anatoliji zastoj. Nad helenističnimi mesti so bila namreč zgrajena rimska in mnogokrat tudi bizantinska mesta. Ponovne gradnje pa so temeljito uničile prejšnje. Seveda, presenečenja so še vedno možna.

Začetek rimske dobe označuje v Grčiji in na otokih prelom, osiromašenje dežele. V Anatoliji tega preloma v glavnem ni. Helenistični dobi brez večjih pretresov sledi rimska. V vzhodni in osrednji Anatoliji so nastajala nova mesta, ponekod na ruševinah še predgrških naselbin. Anatolija je bila v tem

času popolnoma romanizirana in je izgubila kulturno samostojnost in originalnost, ki jo je v grški dobi še ohranila.

Arheologe, zgodovinarje in filologe čaka v Anatoliji še zelo mnogo dela. Dežela je raziskana le toliko, da poznamo problematiko in vemo, v katero smer moramo raziskovati.

Delo H. Metzgerja je pisano v jasnem, vsakomur razumljivem jeziku. Laik, ki mu je knjiga namenjena, dobi lep pregled razvoja anatolskih kultur. Tekst odlično dopolnjujejo številne lepe ilustracije.

Knjigo ima Katedra za staro orientalistiko Seminarja za primerjalno jezikoslovje in orientalistiko Filozofske fakultete v Ljubljani.

Marko Urbanija

Reicke, Bo.: »Neutestamentliche Zeitgeschichte.« 2. verbesserte Aufl. Berlin, Walter de Gruyter & Co. 246 str. 5 zemlj. 8°. De Gruyter Lehrbuch.

Delo bi moralo pravzaprav iziti v zbirki teoloških priročnikov (Sammlung Töpelmann). Ta zbirka pa se je l. 1968 združila z zbirko priročnikov s področja humanističnih ved »De Gruyter Lehrbuch« in delo Bo Reickeja je tako izšlo v tej zbirki.

Namen dela je, da poda kratek in izčrpen pregled judovske politične in verske zgodovine od konca babilonske sužnosti do konca 1. stol. n. e.

Pisanje zgodovine judovstva v času helenizma in zgodovine zgodnjega krščanstva je pravzaprav zelo občutljivo in zapleteno področje. V teh 600 letih so nastajali pogoji za vznik krščanstva in v 1. stol. se je krščanstvo že utrdilo v rimskem imperiju. Kakšen vpliv je imelo krščanstvo na kasnejši razvoj evropske kulture, ni potrebno razlagati. In prav zaradi tega je bilo krščanstvo in njegov nastanek eno od področij, na katerem so se spopadale in se še vedno spopadajo vse mogoče ideologije, napredne in konzervativne. Tu srečamo vsa pahljača preučevalcev krščanstva, od skrajnih ideoloških fanatikov, ki hočejo imeti za vsako ceno prav, do skeptikov, ki menijo: ignoramus et ignorabimus. Vire uporabljajo po svoje, odvisno od usmerjenosti, jih obdelujejo bolj ali manj objektivno in jih kombinirajo tako, da podpirajo njihovo tezo. Malo je res objektivnih znanstvenikov, ki vse vire obravnavajo enako kritično in ne dajejo tem ali onim virom nezaslužene prednosti ali pomena.

Bo Reicke se je teh nevarnosti gotovo zavedal in ker je delo pravzaprav priročnik, je podal samo to, kar je res objektivno izpričano. Nejasne dogodke in še neraziskane probleme označi kot take in se skuša izogniti vsakim negotovim spekulacijam.

Delo je razdeljeno na 6 poglavij. Vsako poglavje najprej podaja pregled političnih dogodkov določenega obdobja, potem označi vpliv teh dogodkov na judovstvo oz. krščanstvo, ter vpliv raznih helenističnih duhovnih struj na obe verstvi.

I. Judje pod perzijsko nadvlado (539–332 pr. n. e.).

To poglavje obravnava političen položaj Judov v perzijski državi, gradnjo drugega templja v Jeruzalemu, ponovno obnovo ortodoksnega judovstva v času Ezre in Nehemije in samaritansko shizmo. Perzijsko verstvo je vplivalo na judovsko z dualizmom, s pojmovanjem nebes kot kraljevskega dvora, s pojmovanjem božjega odrešenika.

II. Judje pod helenističnimi vladarji (332–142 pr. n. e.).

Judje so bili najprej pod oblastjo Ptolomejcev in uživali so precejšnjo avtonomijo. Leta 200 pa so prišli pod oblast Selevkidov. Prišel se je pritisk nasilne helenizacije, ki je sprožil makabejski upor in leta 142 je bila Judeja svobodna. Avtor dobro prikazuje, kako je vrsta mednarodnih faktorjev zelo pomagala Judom v boju proti Selevkidom in Antiohidom.

III. Hasmonejska država (142–63 pr. n. e.).

V času hasmonejskega kraljestva je judovska država dosegla obseg Davidove in Salomonove države. Vendar tudi samostojnost ni mogla varovati